

8575

OCTAVIAN BEU

RĂSCOALA LUI HORIA
IN
CORESPONDENȚA ÎMPĂRATULUI IOSIF II
CU ARHIDUCELE LEOPOLD DE TOSCANA

(Extras din Volumul Omagial pentru frații
ALEXANDRU și ION I. LAPEDATU)

M. O., IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1936

8375

Bibl. Universitara Sibiu

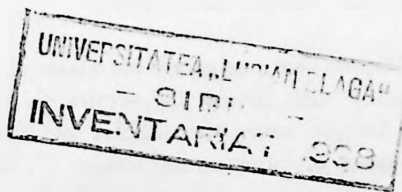

R609151160

OCTAVIAN BEU

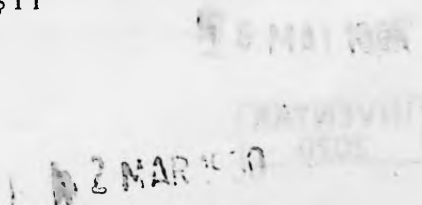
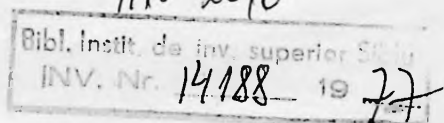
RĂSCOALA LUI HORIA
IN
CORESPONDENȚA ÎMPĂRATULUI IOSIF II
CU ARHIDUCELE LEOPOLD DE TOSCANA

(Extras din Volumul Omagial pentru frații
ALEXANDRU și ION I. LAPEDATU)

M. O., IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1936

INU 2010

8575

INVENTAR
2020

RĂSCOALA LUI HORIA

ÎN CORRESPONDENȚA ÎMPĂRATULUI IOSIF II CU ARIIDUCELE
LEOPOLD DE TOSCANA

Istoricii cari s'au ocupat în trecut de răscoala țăranilor români din Transilvania la 1784 au făcut numai într'o măsură redusă legătura între această răzvrătire țărănească și acele răscoale în cari țăranii din alte țări au ținut în o continuă neliniște clasa feudală a celor mai multe țări din Europa în ultimele trei secole. Chiar și desele răscoale românești, cari au cutremurat de atâtea ori Transilvania și Banatul, cu caracter social sau mai târziu religios, sunt amintite numai ca evenimente cu totul izolate, fără să se insiste asupra legăturii firești care exista între ele. Numai arătându-se legătura între aceste evenimente strâns legate, și observându-se totodată și continua creștere a puterii dinamice a acestor răzvrătiri se va putea stabili adevărata lor importanță în dezvoltarea istorică a Transilvaniei românești.

Dacă numeroasele răscoale cari au precedat acțiunea lui Horia au rămas izolate între frontierele Transilvaniei fără o repercusiune mai puternică în afară, răzvrătirea marelui moș a avut un răsunet puternic, care a trecut până în cele mai îndepărtate colțuri ale Europei.

Știrile de multe ori fanteziste, însă conținând totuși în totdeauna un grăunte de adevăr, au trecut dela Viena la Paris și Bruxelles, iar de aci au fost preluate de presa engleză și de cea scandinavă. Chiar și ziarele americane au publicat numeroase știri asupra evenimentelor din Transilvania.

Mai precise decât știrile ziarelor sunt uneori rapoartele diplomaților străini acreditați pe lângă împăratul Iosif al II-lea. Însemnările acestor diplomați devin interesante mai cu seamă când se referă la convorbiri cu împăratul. Din ele se poate ușor ceti

rezonanța care a avut-o acest eveniment la Curtea imperială din Viena. Dificultățile externe care îl preocupau pe Împăratul unui așa mare Imperiu erau cunoscute. Astfel se explică și faptul că știrile despre o răscoală internă, contra căreia trebuia mobilizată o armată întregă, interesau în cea mai mare măsură curțile europene.

Insuși Papa Pius VI în audiența acordată preotului Emmerich Daniel îi adresează următoarele cuvinte însemnate de acesta în ziarul său care se păstrează la Alba Iulia: « Loro hanno avuto gran imbroglio in Transylvania — îi spuse Papa Pius — per la sollevazione dei Vallachi ». Se vede și din această însemnare că răscoala care avea și caracter ortodox românesc categoric afirmat, preocupa în largă măsură și cercurile Vaticanului¹⁾.

Nu este deci de mirat că și corespondența imperială din Viena să fie mai voluminoasă decât asupra multor altor evenimente. Corespondența împăratului Iosif II privitoare la răscoala din Ardeal a fost numai în mică parte publicată de austriacul Alfred de Arneth. Cele mai multe scrisori au rămas însă ascunse în numeroasele dosare ale răscoalei, ferite de curiozitatea istoricilor, sub motivul ca prăpastia seculară care ne despărțea de Maghiari, să nu fie și mai mult adâncită de această amintire sângeroasă. În aceste dosare găsim un schimb de patrusprezece scrisori personale între Împăratul Iosif al II-lea și fratele său Arhiducele Leopold de Toscana și optzeci și nouă scrisori oficiale ale Împăratului, cele mai multe scrise de el către diferiți demnitari civili și militari ai Imperiului.

Scrisorile Împăratului se află în original în arhivele din Viena; câtă vreme scrisorile Arhiducelui Leopold sunt cunoscute numai după copiile rămase la Florența. Aceste copii sunt însă de multe ori numai un rezumat al scrisorilor fratelui Împăratului sau cuprind numai pasagiile cele mai importante din acele scrisori.

Răscoala lui Horia e larg comentată în această corespondență și pentru a vedea ce însemnătate i s'a dat, trebuie să amintesc aici o constatare făcută și de Arneth, că în scrisorile schimbate între Împărat și Arhiduce chestiunile interne ale țării formau mai puțin obiectul preocupărilor împărătești, decât situația politice externe și evenimentele familiare, cari erau pe larg desbătute cu un lux de amănunte de multe ori exagerat.

¹⁾ Însemnarea preotului Emmerich Daniel mi-a fost comunicată de D-l Profesor Dr. Arpad Bitay din Alba-Iulia.

Alfred Ritter von Arneth, Joseph II und Leopold von Toscana. Ihr Briefwechsel von 1781 bis 1790. Wien 1872. (W. Braunmüller).

Impăratul Iosif se consulta cu Arhiducele Leopold, fratele și succesorul său la tron, asupra tuturor chestiunilor mai importante. De fapt Leopold, precum a dovedit-o și în prea scurta sa domnie a fost cel mai inteligent dintre arhiduci. Nu este deci de mirat dacă Impăratul îi trimitea toate rapoartele referitoare la răscoala din Transilvania. Observațiunile Arhiducelui au influențat nu odată instrucțiunile trimise prin curier special la Sibiu. Hotărîrea Impăratului demofil de a înnăbuși cu forța armată și fără cruțare mișcarea maselor populare, fără a lua în considerare încercările de pașnică aplanare a răscoalei, se datorește în parte și îndemnului fratelui său, care din Florenza insista ca răscoala să fie înnăbușită fără multă pierdere de timp pentru a putea dispune de armată în cazul vreunui conflict extern.

Schimbul de scrisori între Impăratul Iosif și fratele său desvăluie întreg complexul gândurilor, cari îl preocupau în legătură cu răscoala lui Horia. Această corespondență, lămuritoare pentru noi, ne arată atitudinea plină de îndoeli și șovăiri a Impăratului, cu hotărîri luate în contradicție cu intențiunile sale reformatoare îndreptate pentru asigurarea binelui popoarelor, pe cari prin dese călătorii a încercat să le cunoască de aproape și să se convingă de schimbările unor stări anacronice, a căror cunoaștere nu se putea face din rapoartele demnitarilor țării, ci numai prin contactul direct cu poporul.

Iosif al II-lea a fost de trei ori în Transilvania. Prima călătorie a făcut-o în 1773, ca coregent a Impărătesei Maria-Theresia. A doua oară în primăvara anului 1783, adecă un an și jumătate înainte de izbucnirea răscoalei lui Horia. A treia călătorie a făcut-o Impăratul un an după răscoală, în 1786.

Este surprinzător în urma acestor trei călătorii cât de puțin a cunoscut Impăratul Transilvania și stările din acea provincie. Acest lucru reiese clar și din scrisorile adresate fratelui său.

Pe chestiunile din Ungaria unde Impăratul vrea să pună capăt «stărilor semi-asiatice» există un perfect acord de păreri cu Arhiducele Leopold. Ne-am fi putut aștepta la o divergență de păreri în această privință, considerând că Leopold ajuns în urmă pe tronul Habsburgilor a urmat o politică total opusă față de Unguri, decât o profesa în sfaturile ce le dădea Impăratului Iosif.

Cea dintâi scrisoare a Impăratului adresată lui Leopold, care se referă indirect la răscoală, datează din 31 Octomvrie 1784, adecă din ziua izbucnirii răscoalei. Impăratul îi scrie Arhiducelui următoarele:

« Contre messieurs les Hongrois j'ai bien du fil a retorde; contre le conscription il s'opposent avec dèraison et impertinace. Il se pourrait que je fusse obligé de frapper un coup d'exemple qui ferait finir leur arrogance, mais je le diffère autant que possible... ». Gândul ce-l torcea în această scrisoare Impăratul explică cunoscuta sa nemulțumire față de feudalitatea maghiară, care se opunea cu o vie îndârjire reformelor împărătești.

La 15 Noemvrie îi trimite Impăratul Arhiducelui cea dintâi știre despre răscoală: « Ici nous avons un événement fort dés-agreable, il y a des paysans valaques qui, exités par un coquin, qui porte la Toison et a une patente comme s'il était envoyé de ma part, se sont attroupés et alument les maisons des seigneurs et tuent aussi; enfin croient qu'ils seront militaires et que les seigneurs hongrois sont leurs ennemis. Ceci se passe sur les frontières de la Transylvanie et du Banat et Hongrie. On a avisé aux moyens sérieux de réprimer cette frénésie ».

După acest scurt pasaj, în care Impăratul numește așa de nimerit răscoala țărănească cu avântul ei o « frenezie », scrisoarea continuă cu informațiuni despre mișcările revoluționare din Olanda, cari îl preocupă în tot timpul răscoalei așa de mult. Acesta poate fi considerat și ca motivul principal, care l-a împins de a suprima răscoala cu așa de multă energie. Precum reiese din alte scrisori, Iosif al II-lea, autocrat cum era, nu cunoștea nici un fel de simpatie pentru « rebeli » nici chiar atuncea când acestea aveau ca deviză un « Nos pro Cesare » a lui Horia. Doritor de a îndruma singur treburile statului, era adversar oricărei răscoale.

În urma rapoartelor greșite ale autorităților din Transilvania la 18 Noemvrie 1784 îl informează pe Arhiducele Leopold că: « Les troubles des paysans dont je vous avais écrit se sont éclaircis au point que ce n'était que quarante coquins qui se sont avisés d'allumer quelques maisons de seigneurs. De Transylvanie j'attends les rapports ulterieurs ». Lipsa de informațiuni a guvernatorului baronul Samuel Bruckenthal și a generalului Francisc Preiss, comandantul militar al Transilvaniei, precum și încrucișarea instrucțiunilor împărătești cu rapoartele dela Sibiu au contribuit în mare măsură la o prea târzie înțelegere din partea Impăratului Iosif al întregului complex de motive cari au deslănțuit răscoala lui Horia. Numai astfel se explică și faptul că la 25 Noemvrie, adică a douăzeci și șasea zi de răscoală, când aceasta era în toiul ei, Impăratul îi scrie fratelui său că: « Toutes les regiments sont partis par un bien

mauvais temps. Il est tombé beaucoup de neige et elle fond, ce qui rend la marche difficile ». « Les troubles des paysans, en Transylvanie sont comme finis et si l'on s'y était bien pris d'abord elles n'auraient jamais été à un tel point ».

Arhiducele îi răspunde Împăratului la 26 Noemvrie, adică înainte de primirea scrisorii, în care Iosif II îi comunică apropiatul sfârșit al răscoalei, făcând unele observațiuni din care se vede că a înțeles perfect de bine substratul răscoalei. În rândurile sale nu mai este vorbă de răzvrătirea unui mic grup de țărani contra stăpânilor maghiari, ci despre o răscoală țărănească care cuprindea masele Românilor din Transilvania. Scrisoarea plină de întrebări a Arhiduce-lui are următorul conținut: « L'affaire des Valaques dont Vous me marqués les détails est bien désagréable surtout dans le moment présent et vers les confins dela Turquie, il est étonnant qu'il aye eu un homme assés hardi pour ôser les ameuter en vôtre nom, naturellement les Troupes que Vous aurés fait marcher auront dissipé ces coquins et arreté leur chef, oserais-je pourtant vous prier, l'affaire étant si singuliere de vouloir bien à son temps m'en faire savoir l'issue et de m'envoyer les détails du commencement de cette affaire et qui était la personne qui se disait envoyé de Vous, avec quelles fausse patente ou moyen il les ameutait, quelles étaient leurs idées, quels exés ils ont commis, et comment cette affaire a été terminée; je vous prie de ne pas attribuer ces demandes à une indiscretion de ma part, mais seulement au désir d'être informé d'une chose aussi singulière et importante pour les conséquences, étant trop ressemblante avec ce qui c'est passé il y a plusieurs années en Bohême, à l'occasion des émeutes des paysans contre leurs seigneurs ».

Legătura care o face Arhiducele între răscoala lui Horia și evenimentele asemănătoare, petrecute cu mai mulți ani înainte în Bohemia, precum și întrebările privitoare la conducătorul și ideile răscoalei ne arată că a înțeles perfect de bine motivele mișcării. Faptul că se gândește numai la o reprimare cu forța a răscoalei, fără a propune Împăratului remedierea cu mijloace pașnice nu poate să ne surprindă. Se știe cum începe o răscoală; însă niciodată nu se poate prevedea până unde va merge și cum se va termina. Chiar dacă ideea « dreptului la răscoală » a lui Jean Pierre Brissot — unul din conducătorii girondiştilor și-ar fi făcut drumul mai curând până la Viena și Florenza și a sa a doua scrisoare despre răscoala din Transilvania, în care cum spune el în titlul pamfletului

său « on discute à fond le droit de révolte du peuple » ar fi convins pe Împărat și un arhiduce cu dreptul de succesiune la tronul Habsburgilor, nu s'ar fi gândit la tratative sau chiar la un armistițiu cu răsculații.

Ca răspuns la întrebările Arhiducelui la 3 Decembrie Împăratul Iosif îi face următoarea lungă expunere asupra evenimentelor: « Quant aux affaires de la Transylvanie, dont je ne vous ai parlé que fort légèrement dans mes lettres, je vous joins ici les deux principaux rapports du commandement général, par lesquels vous verrez a peu près ce qui en était. Les excès commis en tout genre ont donné sujet aux plaintes générales de toute la nation et surtout de la Vallaque. Jamais il n'y a eu moyen d'y remédier, pas même d'y introduire un règlement d'Urbanium. Feue Sa Majesté y a fait en vain l'imaginable. Enfin je suis parvenu à le faire minuter par le Gouvernement et la Chancellerie; mais rien n'était encore expédié. Les employés de la terre domaniale de Zalathna, qui est sous la Direction du Département des mines, s'étaient principalement distingués par toutes sortes de concussions, Malgré les plaintes réitérées et les commissions qui y ont été envoyées, on n'a pu parvenir à les faire cesser. À la fin m'étant trouvé moi-même dans le pais l'année passée, j'ai tant fait qu'une nouvelle Commission y a été déléguée, dont les Rapports devaient être faits directement à Vienne; mais le Département des mines l'a laissé reposer jusqu'au mois de Novembre. Les sujets ayant au surplus envoyé ici des députés ils ont eu de la Chancellerie d'Hongrie une assurance par écrit qu'ils n'avaient qu'à retourner chez eux et y attendre tranquillement la décision sans qu'ils aient rien à craindre; mais à peine arrivés à Zalathna ces Députés ont été arrêtés et maltraités derechef. Là-dessus l'un nommé Hora, s'étant sauvé a rassemblé les paisans et les a excités contre les Possesseurs et leurs officiers, disant que c'était contre les ordres de l'Empreur qu'on agissait ainsi à leur égard; enfin ils prétendaient être incorporés dans les districts militaires. Au lieu d'assoupir cette affaire et de leur faire entendre raison le Commandement général a chargé un Commissaire de les consigner; ce dernier s'est même fait payer une petite rétribution d'un chacun et a chargé les Popes de cette Commission. Ensuite le Gouvernement a fait signifier à ces gens qui se disaient militaires, qui ne voulaient plus travailler pour les Seigneurs, que cette Conscription n'était point valable; mais ils s'y opposaient en disant qu'on voyait bien que les Seigneurs hongrois ne

cherchăiaut qu'a les opprimer contre mes volontés. De là ils ont foriné le projet de brûler les maisons des Possesseurs et de les chasser, en se gardant toute fois de toucher aux Villages et a tout ce qui appartenait directement au Souverain. Ce feu a gagné de proche en proche et les Valaques tous mécontents envoyaient de village en Village, les ordres comme venant de ma part, de détruire les gentilshommes, ce que les Paisans ne manquaient pas d'exécuter ».

« Le Gouvernement et le Cominandement général ont été au commencement de ces désordres cinq jours à parlementer sur ce qu'il y avait à faire. Par ce délai la chose a gagné pied, s'est étendue, et mille désordres s'en sont suivis. Enfin le militaire a du les réprimer; des yvrognes s'y sont opposés et il y a eu plusieurs personnes de tuées. Entre autres le Gouvernement a eu la malheureuse idée que les Nobles devaient s'assembler en Insurrection avec leurs Domestiques hongrois et agir contre leurs sujets Valaques. Je vous laisse juger des excès qu'ils ont commis. Ils ont arrêté entre autres 31 paisans à qui les nobles ont fait trancher le tête dans un jour sans aucune forme de procédure ».

« J'ai changé le Commandant général et j'ai envoyé a sa place le général Fabris. Deux Commissaires, l'un civil et l'autre militaire, vont examiner le fond de cette affaire et remédier solidement au plaintes. L'Urbarium va être publié et en attendant un pardon général doit ramener chacun a son foyer. J'en attends la nouvelle a tout moment si l'ordre est entièrement remis, après qu'on leur a fait entendre raison par le Lieutenant Colonel Schultz qui leur a parlé ».

Acest istoric al răscdalei a fost dictat de Impăratul Iosif secretarului său, deoarece suferea de mai mult timp de o boală de ochi. Este de relevat din această scrisoare că Impăratul întrebuințează termenul de « Națiunea Valachă » care se repetă în întreaga sa corespondență cu toate că atunci nu exista încă recunoașterea de drept a Românilor din Transilvania ca națiune. În același timp cu trimiterea acestei scrisori Impăratul Iosif, ordonă cancelarului Contele Eszterházy încetarea imediată a insurecțiunii nobilei maghiare, care a provocat adâncă sa indignare, arătând că ar putea să degenereze în răzbunări personale cu grave urmări pentru viitor.

La rezumatul istoricului evenimentelor din Transilvania Arhiducele se grăbește să răspundă la 10 Decembrie cu reîntoarcerea aceluiași curier următoarele: « Quant aux affaires d'Hongrie je vous rends mille grâces de ce que vous m'en marquez; il était

nécessaire qu'une désobéissance si formelle aux ordres fut réprimée et il fallait cela pour l'exemple.

« Quant aux affaires de Transylvanie je vous avoue que je suis bien mortifié des inquiétudes qu'elles vous ont causé et de tous les inconvenients qui en sont venus en conséquence, mais j'avoue que je suis scandalisé de l'inconcevable, et impardonable conduite du Gouvernement, et du militaire dans une affaire de cette importance qui devait être assoupie sur le champ en redressant les griefs de ces gens et en faisant rentrer dans l'ordre qui s'en étaient écartés, surtout l'idée de former une insurrection des nobles contre les paisans est horrible et absurde, en ce que non seulement elle ne remédie pas aux inconvenients, mais en fait naître d'avantage, mais qu'en outre elle foment et anime la haine et division entre les maîtres et les sujets, qui est justement ce qu'il fallait tâcher d'apaiser; je souhaite que les Commissaires que vous avez només parviennent à remédier solidement à ces désordres qui se remédient aisément au commencement mais fort difficilement quand on leur laisse prendre pied ».

« Par la fin de votre lettre j'ai vu combien la situation présente des affaires politiques Vous tient à cœur, je puis aisément me figurer combien vous êtes affecté, je me flatte que vous voudrez bien être persuadé combien mon attachement personnel pour vous, m'y fait prendre de part, et avec quelle impatience j'attends la décision et nouvelle comment toutes ces affaires se développeront, plus au ciel que la situation de la monarchie puisse être un jour telle que concentrée dans sa force, sans avoir des provinces éloignées et détachées à garder, elle puisse se soutenir par sa propre force, se rendre inattaquable, se faire craindre et respecter, sans avoir plus besoin de dépendre ou d'avoir des égards pour ses ennemis naturels, travesti en alliés qui lui font plus de mal que s'ils étaient ses ennemis découverts ».

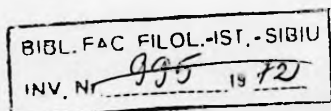
Din această scrisoare se vede din nou ce am relevat și la răspunsurile anterioare; opoziția ce o face Arhiducele față de orice călcare a subordonărei. La fel condamnă insurecțiunea nobililor care o califică de « oribilă și absurdă », ca și răscoala țăranilor. Intenționat am reprodus din această scrisoare și ultimul pasagiu, care nu are legătură directă cu răscoala. Este o privire istorică plină de griji pentru viitorul Monarhiei habsburgice. Viitorul Împărat Leopold, crede deci necesară o concentrare a forțelor Monarhiei pentru a se menține prin forță internă; abandonând provinciile îndepărtate,

je trouve l'affaire plus sérieuse que je ne croyais d'abord et surtout importante pour l'exemple des différents rapports contradictoires qui en viennent sont incroyables. Je crois qu'au commencement on a trop méprisé cette affaire et que ensuite on a agi avec trop de peur, d'animosité et sans plan ni mesure conséquence, il serait d'arriver que non seulement, l'affaire finisse, ce que je crois sera aisé, mais que la tranquillité et la confiance se rétablisse stablement pour l'avenir et que toute haine et animosité soyent banies entre les maîtres et les paysans, et en dernier point je le crois beaucoup plus difficile à obtenir que tout le reste, et sans cela on sera toujours à recommencer et les affaires dans ce pays-là ne pourront aller ni bien ni tranquillement ».

Sfârșitul corespondenței privitoare la răscoala lui Horia între Impăratul Iosif și Arhiducele Leopold de Toscana, este cam baroc. Impăratul îi trimite fratelui său siluetele lui Horia și Cloșca cu următoarele cuvinte: « En Transylvanie tout est passé et fini, je vous envoie même la silhouette des deux coquis, qui étaient à la tête des mutins, ils ont été pris par surprises dans un bois, par le Lieutenant Colonel Kray ».

Răspunsul Arhiducelui în care prezintă Impăratului « complimentul » său și își exprimă marea bucurie pentru bunul sfârșit al răscoalei este următorul: « Je vous avoue que c'est avec le plus grand plaisir, que je vous fait mon compliment sur la façon prompte et heureuse dont les affaires de Transylvanie enfin ont fini en arrêtant même les chefs des mutins, ce qui sera bien difficile se sera de remédier aux justes griefs des paysans contre leurs Maîtres à la peur de ces derniers et à l'animosité et méfiance qui pendant longtemps regnera entre les uns et les autres et qu'il serait indispensable de pouvoir déraciner entièrement pour le bien de la tranquillité et culture du pays ».

Cu această scrisoare se încheie corespondența între Impărat și Arhiduce, care era în același timp și cel mai apropiat sfetnic al său. Am publicat intenționat toate scrisorile în original, fără a le traduce, ca ele să poată să servească și acelor istorici străini — și între aceștia sunt unii cu mare autoritate — cari fără să cunoască documentele au făcut o sinteză a răscoalei din 1784, conduși numai de gândul de a micșora importanța în cadrul istoriei Transilvaniei românești, a celui avânt creator al maselor românești a cărui forță dinamică a dominat un secol și jumătate cea mai înălțătoare epocă de luptă și frământări a neamului românesc.

O. 42.708

10 -